

РЕЦЕНЗИЯ

относно процедура за присъждане на образователна и научна степен „доктор“ по психология, професионално направление 3.2. Психология, Докторска програма „Обща психология“

Докторант: Пепа Хуманякова Демирджиян, ВСУ „Черноризец Храбър“, катедра „Психология“

Тема: „Психологическа специфика на връзката: четене на художествено произведение – преживяване на емпатия – алтруистично действие“

Научни ръководители: проф. д.пс.н. Валери Стоянов, доц. д-р Бойчо Бойчев

Рецензент: доц. д-р Мария Енчева Петрова, съгласно Заповед на Ректора на ВСУ „Черноризец Храбър“ № 1132 от 17.07. 2018 г.

I ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Дисертационният труд на докторантката Пепа Хуманякова е посветен на проблематизиране на изследователски въпрос, в чиято същност се фокусират различни степени на обхватност. По-тесният обхват на изследователския въпрос се отнася до търсене на зависимост между четенето на художествено произведение – възникване на степен на емпатичност и евентуално наличие на алтруистично действие. Също така към търсенията на докторантката е евентуална връзка между локус на контрол и емпатия. Този обхват е напълно достатъчен за осъществяване на значимо психологическо изследване. В същото време проблематиката е свързана с по-широка перспектива или перспективи. В психологически план – за въздействието на художественото четене върху човешката личност. В

социалнопсихологически план – за формите на човешка комуникация и свързаност. В социален план – за сложността на човешката жизнедейност и за различните жизнени пространства на битие на личността. Всичко това предзадава една значима и обхватна психологическа проблематика. Изявената интердисциплинарност на дисертационния изследователски въпрос също допринася за очертаването на значим изследователски фокус. Следва да се отбележи ясно и прецизно формулирания изследователски проблем и съответно тема на дисертационния труд.

II ХАРАКТЕРИСТИКА И ОЦЕНКА НА СЪДЪРЖАНИЕТО НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Структурата на дисертационния текст се отличава с логичност и цялостност. Операционализацията на главите и параграфите е подчинено на разработването на изследователския проблем, с което е постигната отлична смисловата построеност на текста. Дисертационният труд е представен на 163 страници, като съдържанието е структурирано в увод, четири глави и заключение. Цитирани са 146 източника. От тях на кирилица са 74 заглавия, на латиница 66 заглавия и 6 интернет източника. Използваната научна литература е интердисциплинарна, от различни сфери, отнасящи се до проблематиката.

В увода на работата научно коректно са формулирани изследователските обект, предмет, цел, хипотези. Изведени са актуалността и значимостта на проблематиката, с което е легитимирано разработването на дисертационния въпрос.

Първа глава „Съвременен теоретичен обзор на емпатията“ е посветена на аналитично представяне на същността на явлениято. В достатъчна степен като обем и като аналитична дълбочина е изяснен научния смисъл на емпатията. Изключително удачно е поставен и анализиран въпроса за връзката между личния дистрес, емоционалната зараза и ефектите на избягването. За цялостното

разбиране на емпатията съществено допринася отграничаването и изясняването на други свързани с нея феномени – вчувстване, разбиране на другия, загриженост и т.н. Целият „арсенал“ от изяснени понятия допринася за цялостното възприемане на феномена и показва отличната осведоменост на докторантката. Анализирани са субектите на емпатията, както и нейните елементи – когнитивен и афективен. Напълно обосновано докторантката приема позицията за своето изследване за „многомерно когнитивно-афективно разбиране за емпатията“.

Подпроблемите в първа глава са много точно намерени с оглед цялостното разкриване на емпатията. Едновременно с широкото осмисляне на явлението, докторантката успява да удържи във вниманието си разкриването на емпатията от гледна точка на възможността ѝ да бъде повлияна от четенето. В този контекст е разгледана историческата еволюция на идеята за взаимовръзките между емпатия, морал, просоциално поведение. Напълно подходящо са включени гледните точки по този въпрос на големите монотеистични религии – юдейство, християнство, ислям, както и на етическите религии като конфуцианство, будизъм, хиндуизъм, защото характерът на тези въпроси, преди научното изследване, е осмислен в религиозната идейност и логос.

Противоречивите резултати от научните изследвания на връзката: четене – емпатия – алтруизъм посочват сложността и многоизмерността на разглеждания феномен, както и възможността за нови научни търсения на значими факторни опосредявания между елементите.

Втора глава е с фокус върху анализ на феномена четене. Предложената хронология и генеалогия на явлението е аналитично издържана и предлага негови същностни аспекти. Напълно резонно е смисловия център на главата да е психологическото изучаване на четенето. Подвъпрос, който е анализиран е за текста като отражение на вътрешния свят на автора и на читателя и това е една своеобразна диалектика на взаимоотношения, създаваща света на художественото произведение.

Трета глава логично отвежда изследователското внимание към изграждане на теоретично разбиране на емпатията при четене. Анализът в тази част също се характеризира с обхватност, точност, задълбоченост. Читателската емпатия е разгледана в нейните различни психологически измерения, в тяхната специфика и взаимосвързаност. Теоретичният анализ във втори параграф на главата е обвързан с извличането на принципни позиции за собственото изследване на докторантката, което е научно издържан подход.

Четвърта глава представя цялостно методологията и методиката на експерименталното проучване. Теоретичният модел прецизно представя търсените връзки между локус на контрол, емпатия, емоционално транспортиране. Ясно са дефинирани цел, задачи (диференцирани на организационни и изследователски), хипотези на експерименталното изследване. Предложен е изследователски много точен дизайн на експеримента. И двата текста – художествен и публицистичен предполагат емоционално въздействие, но дали по различен начин читателите ще бъдат емоционално въздействани, е безспорно интересен и важен въпрос. Изследването е статистически много прецизно направено и представено. Получените резултати биха могли да бъдат основа за други изследвания.

Един от основните изводи от дисертационното изследване докторантката е формулирала така: „Алтруизъм, произтичащ от четенето на художествено произведение е неубедително и преувеличено твърдение“. Това, на пръв поглед, саморазбиращо се твърдение всъщност може да проблематизира същностни социалнопсихологически феномени. Различните психологически и социални светове, в които пребивава човекът имат своя логика и закономерности на съществуване. Случващото се в един от тези подсветове, знанията, уменията, емоциите на човек в него, не водят задължително до реципрочни процеси в друг подсвят. И така, към света на изкуството, към виртуалния свят, към дигиталния свят и т.н. трябва да се подхожда мъдро т.е. те да не се натоварват с нереалистични очаквания по отношение на функционирането на личността.

III АВТОРЕФЕРАТ, ПУБЛИКАЦИИ ПО ТЕМАТА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД, ПРИНОСИ

Авторефератът вярно и точно отразява цялостния дисертационен труд. Формулираните приноси от докторантката съответстват на постигнатото в дисертационния труд. Налице са достатъчен брой научни публикации на апробираните резултати от изследването.

Напълно приемам приносите, така както са формулирани от докторантката, а именно:

1. Разработен е теоретико-емпиричен модел за изследване на транспортиране при четене на художествен текст и неговата връзка с комбинацията от личностови особености (локус на контрол и емпатия) на читателите.
2. Разкрити са условията на взаимодействие между локуса на контрол и транспортирането в текст, при взаимодействието им с емпатията, с което се изяснява, кога и при какви условия ще се наблюдават различните нива на емпатия.
3. Адаптирана е (за България) психологична методика за изследване на транспортирането при четене.
4. Очертани са значими различия по отношение на транспортирането и по отношение на емпатията при лицата, възприели художествен текст.

IV КРИТИЧНИ БЕЛЕЖКИ И ПРЕПОРЪКИ

Следва да се отбележи, че са направени съществени корекции на варианта на дисертационния текст, предложен за вътрешна защита. Докторантката се е съобразила с отправените критични бележки и препоръки.

Имам бележка по отношение на изречението, с което започва дисертацията, което според мен е спорно. „Четенето на художествена литература е дейност, която повечето хора извършват“ с. 6. Още повече, че при определяне на актуалността на

проблематиката се казва, че в съвременния свят все по-малко се четат художествени произведения – с. 7. Това, разбира се не е същностен проблем и съществен дефицит на работата. Препоръката ми, в тази връзка, е да се обръща внимание и на детайли и саморазбиращи се твърдения, които оказват влияние при възприемане на цялото.

Бих искала да отправя към докторантката препоръка да продължи своята работа с аспекти на дисертационния труд, които са изведени от теоретичния анализ и от емпиричното изследване, и които са научно предизвикателство и безспорно са приноси.

V ОБОБЩЕНИЕ И ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Обобщение: Считаю, че дисертационният труд на Пепа Хуманякова Демирджиян е разработен в съответствие с всички основни изисквания за изграждане на такъв академичен текст. Проектирана и осъществена е интердисциплинарност, която позволява аналитично да се обхване широтата на изследователския проблем. Изключително умело е намерена границата на тази широка интердисциплинарност, като се удържа фокуса на изследователския въпрос. Проведеното експериментално изследване е насочено към проверката на формулираните хипотези и доказване наличието на връзка между четенето на художествено произведение и предизвикването на читателска емпатия.

Заключение: Представеният дисертационен труд на Пепа Демирджиян има характер на цялостно научно изследване. За неговото реализиране допринасят задълбочените познания на докторантката за избраната изследователска проблематика, както и уменията ѝ за осъществяване на експериментално изследване. Дисертацията съдържа приноси от теоретичен и теоретико-приложен характер.

Въз основа на изложеното по-горе, предлагам на уважаемите членове на Научното жури да присъдят образователната и научна степен „доктор“ на Пепа Хуманякова Демирджиян по „Обща психология“ професионално направление 3.2. Психология.

04.09.2018 г.

гр. Варна

Рецензент:

/доц. д-р Мария Енчева Петрова/